

Недоступен ни однин перевод.

Пас аз он ки бар тахти шохӣ нишаст,

Шукӯхи Хуросон биёмад ба даст.

Начиби Борвар

Тоҷикон ва форсизабонони Хуросон ҳамчун миллати фарҳангсолор, соҳибхитӣ ва тамаддунофар дар имтидоди таърих ҳамеша сахми басазои ҳудро дар рушди тамоми соҳаҳои давлатдорӣ, зербиноӣ ӯмеа, иктисод, тичорат, илм, фарҳанг, адабиёт, меъморӣ ва ҳунар гузоштаанд.

Онҳо хайри чамъӣ ва салоҳидиди умумимардумиро ба инобат гирифта, ҳама вақт барои хифзи тамомияти арзӣ, густариши адолат, нангу номуси мардум ва барқарории давлати марказӣ мубориза бурдаанд. Мурури кӯтоҳе ба таърихи Афғонистони муосир нишон медиҳад, ки фарҳанги тоҷик нуфузи «файзбор ва шарафосор» [\[1\]](#) дар ташаккули маданият ва зехнияти ҷомеаи кишвари ҳамсоҷ доштааст. Шахрҳои Хирот, Мазори Шариф, Кобул, Зобул, Самангон, Сиистон, Гандаҳор, Кухандиҷ, Чавзгон, Гур, Каписо, Парвон ва Газни, водихои тамаддунофар аз қабилӣ дараи Каён, дараи Панҷшер, дараи Сӯф, дараи Шимолӣ, дараи Соланг, дараи Хинҷону Андароб, дараи Гур, Чордара, дараи Толаву Барфак, Чувайдара, дараи Рогистон, дараи Асмор ва ғайрае, ки ҳамчун маркази тамаддуни мардуми бумӣ кадр афрохтаанд ва дар он ҷо ҳувият ва фарҳанги миллий шакл гирифтааст, ба таври дастаҷамъӣ то аввали асри 20-ум макони зисти тоҷикон будааст.

Як назари иҷмолий ба ин шахрҳо ҳақиқатро бармало месозад, ки дар Афғонистон кӣ аксарият аст ва кӣ ақалият? «Офтобро бо доман пӯшонидан намешавад», ки дар шахрҳо аксари мардум зиндагӣ мекунад ва тачауи муассисаҳои иқтисодӣ-тиҷоратӣ ва муҳити созгори илмӣ-фарҳангӣ сокинони деҳотро дар ҳар кишвари дилхоҳ ба шахр ҷалб мекунад ва онҳо бо сарозер шудан ба ин марказҳо фарҳанги шахрнишиниро имтиҳон мекунанд. Элфингстон, сайёҳ ва низомии англис, вақте ки дар аввали асри 19 ба вилояти Нангархор, ки ҳоло ҳилофи адолати таърихӣ паштуннишин ҳисобида мешавад, меояд, эътироф мекунад, ки аз 11 ноҳияи ин вилоят дар 9-тои он тоҷикон сукунат доранд.

Тамоми тадқиқоти таърихӣ, ки аз тарафи пажӯҳишгарони рус ва аврупоӣ то ҳол анҷом дода шудааст, бо тақия ба далелҳои қавӣ, қовишҳо ва ёдгориҳои таърихӣ, ки дар натиҷаи омӯзиши ҷиддии илмӣ ба даст омадаанд, бар онанд, ки фарҳанги тоҷикон на танҳо дар таъсирпазирии халқу мардуми Афғонистон, балки дар пайдоиши халқҳои нав, ки забон ва фарҳанги тоҷиконро эътироф ва ҷурра пазируфта, дар он марҳилаи тамаддуниро гузаштаанд, саҳмгузор аст. Чунончи, ба ин кишри мардум – ҳазораҳо, паштунҳои даризабон шомил мешаванд, ки бо забони дарӣ-форсӣ-тоҷикӣ тақаллум мекунанд ва фарҳанги мардуми таҳҷоиро ҷузъи ҳувиёти худ мебиндоранд. Ҳатто дар зери таъсири фарҳанги тоҷикӣ халқе дар вилоятҳои Таҳор ва Бадахшони Афғонистон сукунат доранд, ки ҳудро «турқони порсигӯ» меноманд ва созише дар сарҳади ҳувиётӣ бо тоҷикон ба вучуд овардаанд.

Тоҷикон давлатҳои муқтабил ва империяи қомилхуқуқ дар ҳудуди Афғонистони имрӯза доштанд, ки империяи Қӯшонӣён аз ҷумлаи онҳост. То соли 90-уми асри гузашта, ҷунин пиндошта мешуд, ки қӯшонӣён қўҷманҷӣ будаанд, вале қатибаи Работак, ки ба дасти Қанишка – шӯҳи қӯшонӣ навишта шудааст ва шарҳи ҳоли ўро дарбар мегирад, як инқилоби илмӣ дар бораи пайдоиши ин сулола зам намуд. Шӯҳ Қанишка дар қатибаи Работак, ки дар ҷанд қилометрии пойтахти вилояти Самангон – Айбек ва сарҳади вилояти Бағлон ёфта шудааст, аз шаҷараи авлодии худ суҳан қушода, иқро мешавад, ки аз ирқии ориёӣ мебошад.

Ин ҳақиқати бебаҳс ва дар тӯли таърих шаклфто аз ҷониби ягон гурӯҳ ва ҳуқумате то ҳоло сарфи назар нашудааст. Ҳарҷанд ки ҳоқимони сулолаҳои вақт меомаданду меафтанд, бо мурури замон зери таъсири фарҳанги шахсиятсозии ориёӣ қарор мегирифтанд ва марҳилаи қоилиши тамаддуниро тай менамуданд. Аз сӯи дигар, ин тағйироти ҳувиётӣ бистари таърихӣ ва омили айний ҳам дар пай дошт, зеро қабиланои ӯанубӣ аз шимолу шарқи Ҳинд дар асри 14 ба Хуросон омаданро оғоз қарданд ва ин раванди муҳочирати иҷборӣ, ки таҳлили таҷзияи он аз мавзӯ берун аст, то ҳоло идома

дорад.

Агар ба таърихи ин кишвар бингарем, аён мегардад, ки тасаллути пурраи забони тоҷикии дарӣ нишонаи доноиву хушёрӣ, бофархангиву пешравӣ дар пешбурди равандҳои иҷтимоӣ арзёбӣ мегардид. Аз ин рӯ, нухбагон ва ашрофзодагони аъли қабила аз гановатмандии ин забони оламшумул, ки иқтидори сарбории маънавии хазорсоларо дошт ва аз Чин то сарҳади Аврупо тавсеа ёфта буд, дар мухити хонавода ва долонҳои дарбор истифода мебуданд. Табиист, ки олудагоҳои зехнияти қабилавиро бо насими фарҳанги созанда ва дунявимадор аз вучудашон зудуда менамуданд. Харчанд дар мактаи замони ҷангро худ баранда буданд (ҷанги дуҷуми афғону англис) ба худ саволхое мармуз мегузаштанд, ба соҳибватани будан ва рисолати раҳбарии худ шакку шубҳа мекарданд:

Мекунам девонагӣ то бар сарам гавго шавад,

Сикка бар зар мезанам, то соҳибаш пайдо шавад. [\[2\]](#)

Агар ба қазияҳои на он қадар дури солҳои 2000-ум тавачҷух намоем, ҳамин тарзи иштибоҳи таърихӣ бо каме тағйирот дар Қобул боз такрор гашт. Раиси ҷумҳури тамомиёӣ ва қомилхукуки Афғонистонро «Ҷабҳаи муқовимат» соли 2001 напозирuft, бо муомилаи шубҳанок ҳукуматро ба нафаре ҳавола карданд, ки аслан дар байни мардум ва миёни сахнаи сиёсии кишвар шинохте надошт. Натиҷаи ин муомилот бар зарари мановфеи милли буд.

Сайри такомули таърихӣ бар қовиши мақому мартабаи Хабибуллои Калаконӣ нишон медиҳад, ки ҳукумати қабиласолори амонӣ дар 16-уми январӣ соли 1929 (суқут 13 октябри 1929) аз дасти ӯ ва ёрони вафодораш ба шикаст мувоҷеҳ шуд. Тилисми шикастнопазири истибдоди анқариб дусад соларо ба боди фано рӯ ба рӯ кард.

Таърихнигорӣи афғонӣ, ки бар усули паштунмеҳварӣ то солҳои 90-уми асри гузашта побарҷо буд, аз шахсияти Хабибуллои Калаконӣ як шахси «иртиҷой» ва «қафмомонда» ҷеҳрасозӣ кардаанд (хусусан қитоби таффриқандоз ва шовинистии «Сақавии дуввум» Афғони Самсур). Ҷунонҷи муаллифи қитоби «Афғонистон дар масири таърих» М.Губор бо як ҳашми рӯшод ва орь аз ҳақиқати таърихӣ овардааст: «*Хабибуллои Калаконӣ машх ур ба «Бачаи Са*

К
ав» аз шо
х
они мурта
ч
еъ ва бесавод буд, ки тиб
К
и тавтиаи англис
х
о алай
х
и шо
х
и мутара
ккӣ
ва ватанд
ӯ
ст,
г
оз
й
Амонуллохон даст ба ш
ӯ
риш зад ва дар 20
ч
иддии 1307 бо
х
амкории ру
х
ониёни а
ч
ир ва фур
ӯ
хташуда ба дурахшонтарин даврони таърихи мо поён дода, ба
К
удрат расид».

[\[3\]](#)

Ин таърихшиносон, ки имтиёзхӯрони сулолаҳои дурронӣ будаанд, дар мавқеъгирии гайрилмӣ ва дур аз ҳақиқати худ танҳо бар маҳкумияти бечунучарои Хабибулло Калаконӣ ва пешдоварихои козибона така кардаанд, ки ба ақидаи коршиносони муосир ҳилофи тарзу усулҳои мунсифона ва одилонаи таърихшигорӣ мебошад. Хатто падари шеърӣ дарӣ Халилуллои Халилӣ дар мачмӯъ асари хубе, ки тобиши дostonӣ дорад бо номи «Айёре аз Хуросон» навиштааст, вале дар баъзе бахшҳо ишораҳои нораво ва

пойбанди тасвири калишавии шахсияти Хабибуллои Калаконӣ (камбағали барахнопоӣи бесавод, кӯхпаймои богбони ангурфурӯш ва ғ.) будааст.

Ривояти дигаре дар зехни таърихшиносони ростин нисбат ба Хабибуллои Калаконӣ аст, ки аз мактаби олими тавоно Хакназар Назаров маншаъ мегирад. Ин тасвир бар пояи адолати таърихӣ ва бозгӯӣи ҳақиқат аст. Бар асоси ин фарзия, Хабибуллои Калаконӣ сарвари шӯриши дехконӣ мебошад ва пӯшиши мазҳабӣ ба фаъолияти ӯ додан аз рӯи методи муқоисавӣ, вазъи геополитикии он замон ва шароити конкретӣ – таърихӣ раво нест. Сараввал, ӯ пуштивона ва собикаи динӣ надошт, мадрасаи динӣ хатм накарда буд, ба ҳеҷ ваҷх тафаккури динмехвар ва ба доираҳои рухонияти расмӣ ва ғайрирасмӣ ворид набуд. Як низомии часур, корманди миёнаомори давлатӣ ва давлатмадор буд, ки беадолатҳои хонҳои бориқзайӣ ўро водор кард, ки силох ба даст бигирад. Дар амалиётҳои ҷангӣ иштирок меварзид, баръакс дар дастгир кардани дузду рохзанҳо иштироки фаъол дошт. Аз ҳама муҳим манфиати миллии ҳудро дар кибӯи ҳучумҳои қабиласолорӣ дарк мекард ва дар ин росто аз ҳунари басич ва муттаҳид кардани мардум бархӯрдор буд. Муаррих Х.Назаров бо тақя ба рӯзномаву маводи ғании таърихӣ он вақт менигорад, ки вақте ки Хабибулло Калаконӣ бо дехконҳои ҳуд вориди Қобул гашт, мисли қабилҳои вазириву масъудӣ, ки бо амри Нодирхон дар моҳи октябри соли 1929 амал мекарданд, ҷинойт содир накард. Қабилҳои ҷанубӣ на танҳо ҳонаву дар ва ҳатто ҳарамҳои ҳуд Нодирхон, балки сафоратхонаҳои ҳориҷиро талаву тороч карданд, сафири Туркияи он вақт ба ивази ришва ҷон ба саломат бурд.

Дар китоби «Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон» Х.Назаров нусхаи яқе аз фармонҳои амири Хабибуллои Калаконӣ дар бораи ривчи илму адаб ва забонамӯзӣ омадааст, ки аз он далолат мекунад, ки ӯ ба рушди маориф бетараф набуд. [\[4\]](#)

Дигар далели росих ва муътамади шахсияти одил, бофарҳанг ва давлатмадор будани подшоҳ Хабибуллои Калаконӣ, муносибати ӯ ба масоили замон буд. Маводи мадракии таърихӣ далолат аз он мекунад, ки дидаҳои ӯ назари танги мафкураи ифротӣ нисбат ба зан набуд, ҳамсари ӯ Бибӣ Сарвари Сангарӣ, Малика Сангарӣ бинти Муҳаммад Хайдар, маликаи Афғонистон дар тамоми сангарҳои набард бо шавҳараш дасту панча нарма мекард ва аз ин лиҳоз, таҳаллуси «Сангарӣ» гирифта буд.

Сониан, шоири даризабони умедбахш Начиби Борвар бар нуктаи дигар таъкид меварзад ва менигорад, ки «расму суннати он рӯзгор ҷунин буд, ки агар қасе ба ростӣ ва дурустӣ сифоти айёри надошт, ўро айёр лақаб намонданд. Меғӯянд вақте ки қудратро ба даст овард, ҳохарони Амонуллохон дар Арк ба дастӣ ӯ афтоданд. Дар ҳоле ки Амонуллохон аз ҷониби Қандаҳор дубора дар талоши сарнагунии Калаконӣ буд, ӯ ҳохарон ва

хонаводаи Амонулло ро вориди масоили сиёсӣ накард. Яке аз наздикони Амонулло ро талбид ва навомиси душманашро бо иззат ба онон таслим кард, аз ин рӯ буд, ки айёри лакаб гирифт.

Ба гуфте:

Ба номуси душман нигохе накард,

Бо комуси мардӣ гунохе накард.

Аммо бубинед Нодирхон (бо лакаби гаддор) бо Бибӣ Сангарӣ ҳамсари Хабибуллои Калаконӣ чӣ кард? Ёро бо ду духтараш ва писараш Асадулло ба 20 сол зиндони Дехмазанг махкум кард, писарашро дар зиндон масмум намуд. Ба ин иктифо накарда, ёро ба Балх таъбид намуд. Муаллифи ин сатрҳо соли 2004 дар Мазори Шариф таҳикот дар ин маврид бурд ва маълум гашт, ки баъд аз таъбид дар маҳаллаи арабнишини шаҳри Мазори Шариф паноҳ бурд ва бинобар меҳри мардумие ки ҳамсараш ва ҳудаш дошт, то охири умр дар ин ҷо паноҳгоҳи амн ёфт. Худ казovat кунед, кӣ бо ҷахлу таассуб ҳукуматронӣ мекард ва кӣ бо мутақко бар ақли солим ва оянданигарӣ?

Ба ақидаи афғонистоншиносии шинохтаи тоҷик Косимшо Искандаров киёми Хабибуллои Калаконӣ муқаддима ва пешарт дошт, ки зулму ситами зиёд ва катли оми мардуми шимол, ҳусусан тоҷику ҳазора дар пай дошт ва ин як навъ воқуниши умумимиллӣ буд дар сатҳи Афғонистони вақт: “Дар охири асри XIX ва ибтидои асри XX дар ӯдуди 100 ӯзор хонаводаи паштун аз ӯануб ва шарқи Афғонистон ба шимол муъолир карда шуданд. Бо ин роҳ амирон меҳостанд дар шимол таъгоҳи иҷтимоӣ дошта бошанд. Ин дар ӯоле буд, ки ба қавли муарриҳин дар ин минтақа ӯо замин ӯои бесоҳиб набуданд ва ноқилин замин ӯои мардуми маъаллӣ, яъне тоъикону узбек ӯоро тасарруф менамуданд.

Дар давраи подшоҳии Амонуллохон (1919-1929) “Низомномаи ноқилин” қабул шуд, ки мувофиқи он ӯукумат ӯои маъаллӣ дар шимол уӯдадор шуданд ӯазорон нафар аз

нокилинро пазируфта, онњоро бо заминњои обӣ таъмин намоянд. Давлат ба нокилин имтиёзњои дигари зиёдро пешбинӣ намуд, аз љумла барои 12 сол аз пардохти андоз озод карда шуданд. Аз њамон давра дар минтаќаи васеи шимол, аз Њирот то Бадахшон минтаќањои паштуннишин, ба истилоњ “анклавњо” ба вуљуд омаданд, ки имрӯз, мутаассифона ин “анклавњои” паштуннишин хоса дар вилоятњои шимолӣ: Форёб, Сари пул, Љузљон, Бағлон ва Ќундуз ба пойгоњњои аслии толибон ва террористон мубаддал шудаанд.

Ин шӯриш њељ омили қавмӣ надошт ва тоҷикони дастаҳои Хабибулло бо кумаки кабилаҳои паштун тавонистанд Амонуллохонро сарнагун намоянд. Аммо баъзе аз рахбарони паштун, ба хусус Муњаммад Нодирхон паштунњоро бо таблиғоти васеъ, ки гӯё саркардаи онњо як «тољики пойлuch» ва «бенасаб» бо номи Бачаи Сақав (онњо Њабибуллохонро тањќиромез Бачаи Сақав, яъне бачаи обкаш ва ҳукуматашро Сақавӣ номиданд), тахти подшоҳии афғонњоро ба даст гирифтааст, ба муқобили Ҳукумати Хабибуллох таҳрик намуданд. ^[5]

Зимни таҳқиқот як падидаи умумӣ ва маълум ки тахти фишор такрор ба такрор дар китобҳои таърихшигори Афғонистон омадааст, бармало ғашт – ин маълумоти шарҳиҳои Хабибуллои Калаконӣ аст, ки дар асарҳои “Афғонистон дар масири таърих”, “Афғонистон дар панҷи қарни ахир”, “Афғонистон дар аҳди амония” (Воқунишҳои мазаҳӣ ва таҳаввулотии иҷтимоии замонии салтанати Амонуллохон (1919-1929)-и Сензил Навид” омадааст. Чунин тасаввур мешавад, ки ҳама ба умқи масъала ворид нагардида, як ибораву ҷумлаҳои монандро зери фишори таблиғоти густурда дар китобҳо қоридаанд.

Омили дуввум, ки аз паҷӯиш маълум мегардад, ҳукуматдорони вақти Афғонистон дар лаҳзаҳои бӯхронии истифода аз иқтисодии ҷангии кабилаҳои ҷанубиро аз Хинди Бритониявӣ маҳаки асосӣ ва нуктаи таҷрибаҳои муборизаи худ медонистанд. Дар китоби Сензил Навид 3 номаи Амонуллохон ва Нодирхон ба қавмҳои танай, ҷочӣ ва бошандагони вилоятҳои ҷанубӣ зикр шудааст, ки поре аз номаи Амонулло ба кабилаҳои ҷанубиро меҳонам: “Ҳамоно мардуми Қандахор назди ман омаданд ва гуфтанд, эҳсоси ватандӯстӣ, ғайрат ва афғонияти онҳо абадан ба эшон иҷоза намедиҳад, ки ба идора қасе монанди Бачаи Сақо ки умрашро ба таҷовуз ба мол ва дорони мардум ба сифати як қотил сипарӣ қардааст, ва ё қасе ки ҳатто афғон (паштун) нест мувофиқат кунанд”.

Тақдири Спитамен, Абӯмуслими Хуросонӣ, Муқаннаъ, Синдбоди Муг, Темурмалик, Восеъ бо Хабибуллои Калаконӣ ба таври аҷиб ба ҳам ғирех меҳӯрад, аз саҳифаҳои дурахшони мубориза ва ҷанбозии миллати мо мебошанд. Ҳар яке бар ҳар шакли воситаи шинохти ваъзият барои таъсиси як ҳукумати миллии тоҷикмехвар дар Хуросон, Мовароуннахр ва вилоятҳои умумии форсизабонон саъю талоши беандоза қарданд. Ҳосатан аз нигоҳи замонӣ ва шарту шароит шӯриши Восеъ ва Хабибулло Калаконӣ решапайвандхое пайдо қардан мумкин аст, ки таҳқиқоти густурдаро тақозо мекунад. Ба якҷанд-тои онҳо ишора мекунем: 1) Дарки манфиатҳои миллий ва дар зерин парчами он муқтаҳид қардани мардум; 2) Эҳёи шуури миллий ба қӯтоҳмуддат дар ҳиттаҳои Бохтари қаадим; 3) Таъсис додани давлати мардумӣ бар пояи дарки иқтисодии худӣ; 4) Дехқонҳо ҳамчун қувваи пешоҳанги мубориза, ағар вожаи «деҳқон», «деҳқон» муқародифи қалимаи «тоҷик» будааст, пас ин бардошти таърихӣ дар рафтори ин ду қаҳрамон унсурҳои қамагонӣ доштааст; 5) Ҳаммонанд будани баромади иҷтимоии қаҳрамонҳо; 6) Ҳасорати истисноии миллий; 7) Айёри ва қаваонмардӣ ва ғ. Яке аз омилҳои сар

задани киёми Хабибуллои Калаконӣ боло бурдани молиёт ва андози камаршикан буд, ки дар шӯриши Восеъ ҳам ин омил ба шиддат ба назар мерасад.

Подшохи Афғонистон Хабибулло Калаконӣ, айёре аз Хуросон, чавонмарде, ки футуватро парчами худ доништа ва шинохта буд. Ба гуфти нависандаи тоҷик М.Шукурзода чавонмардӣ ва таъбири дигаре аз ин вожа, айёр дорои се сифати аслист:

1.Саҳо, яъне саховат дар андешаи айёрон ва чавонмардон ба ин маъност, ки инсон аз молу манови рӯзгор он чӣ ба даст оварад, бояд дар роҳи озоиши халқ сарф кунад.

2. Сафо: ин сулук чавонмардро водор ба покизагии ботин менамояд: яъне инсонии вораҷаро зарур аст, калби хешро аз хирс ва кина тоза ва тамиз нигоҳ дорад, ва дар ин чода базлу бахшоиш низ сафои ботин махсуб мешавад.

3. Ва ниҳоят: Вафо: тибки ин ойин айёр бояд барои дӯсти хақиқӣ ва хатто маҷозӣ хатто ҷонфидо бошад, аз худ бигзарад ва дар масири дӯстӣ аз марғ наҷандешад, ба фармуди орифе порсигӯӣ:

Дар дӯстӣ мулоҳизаи марғу зист нест,

Душман беҳ аз касе, ки намирад барои дӯст. [\[6\]](#)

Тоҷикон ҳамчун миллати куҳанбунёд ва тамаддунофар ба кавли Хофизи бузург ҷун «булбул ба шоҳи сарв ба гулбонги паҳлавӣ,
меҳонд д

ӯ

ш дарси ма

к

омоти маънав

ӣ

» рисолати инсонсозӣ, равшанфикрӣ ва талқини ҷавҳари биниши илмандӯзиро ба дигарон манзур мебошад, то ки ҷаҳли мураккаби афкорӣ ва таассуби камёфти рафторӣ дар ҷомеа бар ақло мусалат нагардад.

Ба ғановатмандии нодири фарҳангӣ ва забонӣ ҳам иқрор буданд ва дар имтидоди таърих ба забони ҳол нуҳбағони паштутабор ҳам,

ки дагдагаи давлатдорӣ доранд, бо ду дасти адаб эътироф кардаанд. Чунончи Махмуди Тарзӣ, андешапардозӣ миллатгароии афгонӣ бар он аст, ки: «зотан мардуми афгон чун умуман ба кори аскарӣ ва футухоти билоду харбу зарб гирифта буданд, ба корҳои мирзӣ ва тахироти ҳукуматӣ вақт ва фурсат надоштанд ва ҳатто ин корҳоро ӯр мешумориданд. Китобҳои таҳсили иму адабиёт ҳама ба забони форсӣ ва ё арабӣ буданд. Забони афгонӣ (ҳонда шавад пашту – Н.Ҳ.) ба дараҷаи кифоят аз ин чизҳо саросар маҳрум монда буд» [7]. Амӣрони шинохтаи пашту на танҳо донандаи забони дарӣ, балки ба ин забон васвасаи ҳунари шоирӣ доштанд ва девон ҳам таълиф кардаанд.

Муаллифи мақолаи «Зехнияти ҳатарзои толибонӣ ва муомилаи шубҳаноки абаркудратҳо» муътақид аст, ки «нигоҳи толибон ба
зиндаг й нигоҳи
к
афомондаи асримиёнагист, он
х
о талош мекунад, дар
к
олаби шарияти
г
уррои воқасгаро дар
к
арни иттилоотии 21 пешдovar
й
намоянд,
х
ама масъала
х
ои дар т
ӯ
ли 1400 сол пеш ба ву
ч
удомадаро са
х
лу осон пиндоранд. Ин як сароби фиребандаест,
ки мардумро г
ӯ
лу гумро
х
мекунад. Дар барномаи толибон ву
ч
уди зан
х
амчун мав
ч
уди нолозим матра
х
гаштааст. Ба мудирияти ин

ч

анганда

х

ои толиби

х

ирсу молу

ч

он менигаред, аслан мардум дар он

ч

ое надорад

».

Шоир Муҳиби Бориш дар баҳси он ки сарзамини Афғонистонро набояд танҳо як кавм, яъне паштунҳо ҳукуматдорӣ кунанд, чунин ҳитоб карда:

Қабила чӣ бошад, ки шохӣ кунад,

Ба қудрат чу ояд, табоҳӣ кунад... [\[8\]](#)

Хабибуллои Калаконӣ ба шиноҳти комили ҳудудиносии миллии расида буд, ки шоир Н.Борвар ба он ишора дорад:

Пас аз ҳафт карну пас аз солҳо,

Шикастанд занҷиру ишғолҳо.

Тоҷикони Афғонистон фурсати барои ҳадафҳои дигарон мубориза бурданро надоранд. Роҳи асосӣ ва меҳварии онҳо дар ояндаи наздик басиҷ сохтани тамоми мардум бар зидди таҳдиду ҳатарҳои тамаддунӣ мебошад. Муттаҳид шудан дар атрофи раҳбарони асил, ки дар байни аҳоли обрӯву эътибор доранд, боло бурдани ҳудудиносии миллии ва тарҳрезии барномаи дарозмуддат барои эҳёи нуфузу макоми шоистаи тоҷикон метавонад роҳи ҳалли казбияи Афғонистон ва сарнавишти ояндаи минтақаро рақам бизанад.

Таърих амалан такрор намешавад, вале чи тавре ки олими рус Ключевский В.О. гуфтааст: «Таърих мураббӣ нест, маҳкумкунанда аст, он тарбия намекунад, чазо медихад» (История не учитель, а надзирательница, она не воспитывает, а только наказывает). [\[9\]](#)

Хамин тарик, бо боварии комил гуфтан лозим аст, ки дурнамои давлатсозии тоҷикон ба оянда раҳнамун сохта шуда, бо тақия ба асолати миллӣ ва қудрати ҳудӣ рушду нумӯш хоҳад кард. Тамаддуни шухратёри тоҷик ва форсизабонон тавҷам бо тафаккури миллӣ мавқеи хос дорад, яқсубин ва таблиғгари масири созандаи ҷаҳонбинии илмӣ ва ҳудушнотии миллӣ буда, барои созу барги давлати ояндаи пасотилибӣ ва тарбияи инсонии ормонӣ дар Хуросони таърихӣ ва Афғонистон кунун заминаи мусоид фароҳам меоварад.

Дар фарҷоми таҳлилномаи имрӯза ба натиҷае мерасем, ки фарҳанги тоҷик ҷузъи тафаккури мардуми Афғонистон гаштааст, ки нишонаҳои он дар аҷмоли зақӣ, рафторӣ, санҷат, меъморий, ҳайкалтарошӣ, наққошӣ, ҳунари, умуми давлатдорӣ ва ҳувиҷатӣ дида мешавад. Қасе ки китоби нависандаи турк Орхан Памук «Номи ман сурх»-ро мутолиа кардааст, медонад, ки он дар зери таъсири мактаби минатюраи расомони Хирот, аз ҷумла Қамолиддин Бехзод эҷод шудааст, ки бори дигар гуфтаҳои моро дар ин робита тасдиқ менамояд.

Аз ин рӯ, бояд бознигарии илмӣ омӯзиши шахсият ва мақоми Хабибуллои Калаконӣ дар таърихи минтақа роҳандозӣ карда шавад;

Шароити шикасти асорати 180 солаи зехниҷати қабилавӣ аз ҷониби ӯ олимона бар усули ҳақиқати таърихӣ пайғири карда шавад;

Барҷаспҳои нораҷои «бачаи Сақо» ва дигар лақабҳои дар матбуот ва паҷӯхишҳои илмӣ ба Хабибуллои Калаконӣ додаанд, ҳазф гардад;

Китобҳои «Сақавии дуввум» ва амсоли он ҳамчун ҳилофи асолати илмӣ ва тафриқаандозӣ маҳкум карда шаванд;

Китоби Латиф Қаримӣ «Яғмои манғалии дуҷум» ба ҳатти кириллӣ баргардон карда шавад;

Бар низоми мардумсолорӣ, айёри ва ҷавонмардӣ дар пешбурди ҳукуматдорӣ ҳамчун унсури қудрати ҳудии Хабибуллои Калаконӣ бо тақия бар пойгоҳи қавии илмӣ-паҷӯхиши мактаби афғонистоншнотии тоҷик ва бар усули бетарафии муарриху таърихнигорӣ таъкид карда шавад.

Умед Назаров,

пажӯишгари масоили Афғонистон

бознашр аз рӯзномаи “Ҷумҳурият” аз 26.05.23с.

[1] . Ибора аз Улугзода С. «Восеъ», -Душанбе. – Ирфон. -1968. эзохи муаллиф.

[2] Назаров Ё. Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон. - С.381.

1. Ғубор М.М. Афғонистон дар масири таърих. -Кобул, 2002. С-815

[4] Назаров Ё. Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон, -Душанбе, - 2003, С.381

[5] Ёубор М.М. Афғонистон дар масири таърих. -Кобул, 2002. - С.71.

[7] Афғонистони имрӯз, -Душанбе, 2018. - С.185.

[8] Раҳмон Х. Соярӯшанҳои сарнавишти тоҷикони Афғонистон. «Минбари халқ». №13 (1410).

[9] Ключевский В.О. Афоризмы. //Электронный ресурс: <https://eksmo.ru> . Дата обращения 19.05.23.